

Araştırma Makalesi / Research Article

BELÇİKA'DA SİYASİ KRİZLER VE OYDAŞMACI DEMOKRASİ'NİN BAĞLAMLARI*

Dilek CANYURT¹

Öz

Belçika, Lijphart'ın teorisyenliğini yaptığı oydaşmacı demokrasinin en iyi örneği olarak gösterilen ülkesi iken, ülkede baş gösteren siyasi sıkıntılar bunun böyle olmadığını ortaya çıkartmıştır. Gerçekte olan, Belçika'da yüzyıllardır süren bir mücadelenin ve dilsel özgürlük çabalarının günümüze kadar ulaşan yansımalarından başka bir şey değildir. Belçika, Flamanlar ve Valonlar adı verilen, Flamanca ve Fransızca konuşan iki büyük toplumun federal bir devlette yaşadığı bir ülkedir. Ülke tarihi bu iki dil grubunun birbirleriyle olan demokratik hak talebi mücadeleleri ile şekillenmiştir. Bu mücadeleler dilsel özgürlükler üzerinedir. Mücadeleler o kadar güçlü olmaktadır ki siyasi hayatına üniter bir devlet sistemi ile başlayan Belçika, 1970 yılında yapılan anayasal değişiklik ile dilsel bölgelere ayrılmış ve oydaşmacı modeldeki güç paylaşımı özelliğini tam anlamı ile uygulamaya başlamıştır. Ülke 1993'te yapılan anayasal reform sonucunda federal devlete dönmüştür. Ayrıca dil ile ilgili haklar bağlamında da defalarca anayasal değişiklik yapılmıştır. Bu değişimlerden dolayı bazıları, sistemin konfedere bir yapıya dönüşeceğini hatta bunun iki tarafın bağımsızlığına kadar varabileceğini iddia etmektedirler. Başlangıçta toplumun gerilimli alanlarını aşmak ve topluluklara dilsel özgürlüklerini kazandırmak için uygulanan oydaşmacı modelin, ülkeyi birlikte tutmaya ne zamana kadar gücü yetecektir bilinmez ama yakın zamanda bir ayrılık beklemek de yanlış olacaktır. Bu bağlamdan çalışmanın konusu oydaşmacı modelin özellikleri ve Belçika'daki uygulamalarının araştırılması, amacı ise Belçika'daki sorunların oydaşmacı demokrasi ile ilintisinin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Belçika, oydaşmacı demokrasi, federasyon

JEL Kodları: F50, H70

POLITICAL CRISES AND CONTEXTS OF CONSOCIATIONAL DEMOCRACY IN BELGIUM

Abstract

While Belgium was shown as the best example of Lijphart's model of the consociational democracy, political troubles in the country have revealed that this is not the case. In fact, what is happening in Belgium is nothing more than the reflections of centuries of struggle and linguistic freedom efforts that have reached today. Belgium is a country where Flemings and Walloons -Flemish and French-speaking communities- live in the form of a federal government. The history of the country has been shaped by the struggles of these two language groups against each other for democratic rights. The main focus of these struggles is on linguistic freedoms. The struggles are so strong that Belgium, which began its political life as a unitary state, with the constitutional changes that were made in 1970, was separated into linguistic areas and started to apply the power sharing feature of the consociational democracy model properly. The country became a federal state as a result of the constitutional reform in 1993. Besides, constitutional amendments have been made several times in the context of language rights. Because of these changes, some argue that the system could turn into a confederation, and even reach the independence of the two sides. It is not known how long the consociational democracy, which was initially applied in order to transcend the tensioned areas of society and in order to give linguistic freedom to communities, will manage to hold the country together, however, it would be wrong to expect a separation in the near future. In this context, the subject of the study is to investigate the characteristics of the consociational model and its applications in Belgium. Its aim is to examine the relevance of the problems in Belgium to consociational democracy.

Keywords: Belgium, consociational democracy, federation

JEL Codes: : F50, H70

* Bu çalışma, 2019 yılında yapılan 1. Uluslararası Şişli Bilim Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

¹ Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, ORCID 0000-0001-8509-6141, dcanyurt@gmail.com

Başvuru Tarihi (Received): 25.02.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 16.10.2020

Giriş

Oydaşmacı demokrasi modeli Lijphart'ın teorisyenliğini yaptığı ve çok katmanlı², çok kültürlü toplumlarda ortaya çıkabilecek sorunlara en iyi çözüm olarak önerdiği bir demokrasi modelidir. Gerçekte bu model çok tartışmalı bir modeldir ve pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Modelin Lübnan, Irak, Kıbrıs gibi en başarısız örnekleri genellikle eleştirilerin ana temasını oluşturmaktadır. Bu tür ülkelerde ortaya çıkan yönetsel, toplumsal karmaşaların, oydaşmacı modelden kaynaklandığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Ancak Belçika örneği, Lijphart'ın bu modeli geliştirirken örnek aldığı ve en güzel uygulaması olarak bahsettiği bir ülkedir (Caluwaerts, ve Reuchamps, 2015: 278). Belçika, dil ve kültürel olarak birbirinden tamamen farklı, ayrı bölgelerde yaşayan iki topluluktan oluşmaktadır. Ülkenin bu yapısı, kurulduğu tarihten günümüze kadar devam edegelen çeşitli siyasal zorlukları da beraberinde getirmiştir. Belçikalı liderler ülkenin yaşadığı zorlukları çözebilmek için siyasal sistemlerini derinden etkileyen önemli değişiklikler yapmayı tercih etmişler ve böylece toplumsal uzlaşmayı sağlayabilmişlerdir. Belçika, 1815 yılına kadar yalnızca ticari ilişkileri olan Flaman ve Valon bölgelerinin ortak dış tehdit korkusu ile Hollanda ile birleşme kararı alması sonucu ilk birlikteliğini kurmuş iki ayrı bölgeden oluşmaktadır. Bu iki bölge 1830 yılında Hollanda'dan kopsalar da üniter bir devlet olarak, Belçika denilen ülkeyi inşa etmişlerdir. Ancak Belçika'daki kültürel, dilsel ve dinsel açıdan farklı, çok katmanlı toplumsal yapı böylesi bir birlikteliği zora sokmuş ve ülke giderek daha gevşek yapıya dönüşmüştür. Bu değişimler zamana yayılarak ve plansız olarak gerçekleşmiştir. Ülkedeki farklılıklar, toplulukların siyasi olarak rekabet halinde olmalarına da zemin hazırlamıştır. İki topluluğun siyasi mücadeleleri genellikle Flamanların dil bağlamında giderek artan otonomi istekleri üzerine şekillenmiştir (Mnookin, & Verbeke, 2009; Swenden, & Jans, 2006: 881).

Ülkenin yapısal dönüşümüne zemin hazırlayan etmenlerden biri ve bugünkü siyasal sistemin de temelini oluşturan şey, özünde çok katmanlı toplumlarda farklı grupların ülke yönetiminde güç paylaşımına dayanan oydaşmacı demokrasi modelinin bakış açısıdır (Lijphart, 1998: 100). Ülkedeki artan gerilimlere çözüm olarak ortaya konan bu anlayış, özellikle Flaman siyasi liderlerin bağımsızlık istekleri ile zora girmiştir (Mnookin, & Verbeke, 2009). Dolayısıyla Belçika'da siyasi olarak en dikkat çeken konu; her seçim sonrası ortaya çıkan uyuşmazlıklar ve bunlardan kaynaklı, uzun süren hükümet krizleridir. Bunun en belirgin nedeni, tarafların uzlaşma ile ülke yönetimini öngören oydaşmacı modelin bu özelliğidir. Ülkede çıkan her uyuşmazlık, Flamanların giderek artan otonomi taleplerine cevap veren önemli anayasal değişikliklere neden olmuştur. Belçika 2019 seçimlerinden sonra da artan siyasal sorunlarla mücadele etmektedir. Hatta ülkenin bölüneceği şeklinde görüşler vardır. Ülkede baş gösteren siyasal sorunlar, bu sorunlarla oydaşmacı model arasında bir bağ olup olmadığı sorusunu hemen akla getirmektedir. Çünkü başarısız örneklerinden dolayı zaten çok tartışmalı bir modeldir. Bu çalışmada ikinci soru; oydaşmacı modelin, üniter yapıya adapte olamamış çok katmanlı bir ülkenin devamına katkı sağlayıp sağlayamadığıdır. Dolayısıyla çalışmamızda, Belçika mercek altına alınarak, ortaya çıkan siyasal sorunlarla, oydaşmacı modelin arasındaki ilinti araştırılarak siyasal sorunlar üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

Bu amaçla makale üç temel başlıkta şekillendirilmiştir; birinci bölümde kısaca oydaşmacı demokrasi modeli kuramsal olarak açıklanacak ve ülkenin kuramsal arka planını oluşturan oydaşmacı demokrasi ile bağlantıları ortaya konulacaktır. İkinci bölümde, Belçika'nın siyasi

² Çok katmanlı kavramı Lijphart'ın, siyasal, sosyo-ekonomik, kültürel, eğitsel ve benzeri alanlarda kendi örgütlenmelerine sahip, birbirinden az-çok ayrılmış alt-toplumlar bölünmüş toplumlar için kullandığı bir kavramdır (Lijphart, 1984: 28).

tarihi ve oydaşmacı modeli tercih etmesine giden süreç ve ülkenin karmaşık yönetim şekli elverdiğince açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise Belçika'nın güncel olarak yaşadığı siyasal sorunlara değinilecek ve sonuç kısmında da ülkenin yaşadığı dar boğazların bu yönetim şekli ile ilintisi olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır. Bütün bunlar için de ilgili literatür taranmış, güncel konular için ise medyada çıkan haberlerden yararlanılmıştır.

1. Oydaşmacı (Consociational) Demokrasi Modeli

Lijphart'ın teorisyenliğini yaptığı, İngilizce orijinal adıyla 'consociational' demokrasi modeli kısaca; çok katmanlı toplumlardaki önemli grupların politik liderleri ile kurulmuş büyük koalisyonlardan oluşan bir hükümetin olduğu, bir sistem şeklinde tanımlanabilir (Lijphart, 1977: 25). Lijphart; derin bir şekilde bölünmüş³, çok katmanlı toplumlarda, barış içinde birlikte yaşamının en temel koşulunun, barışma ve uzlaşma olduğunu ifade etmektedir. Bu koşul, toplumsal grupların temsilcilerinin geniş katılımıyla oluşan bir karar alma süreci ile yerine getirilebilecektir (Lijphart, 1995: 195). Oydaşmacı demokrasinin dört temel elementi vardır: 1. Yürütme gücünün toplumdaki önemli gruplar arasında paylaşılması. 2. Her grubun kendi iç işlerinde yüksek dereceli otonomiye sahip olmaları. 3. Nispi temsil sistemi ve kamu hizmetleri ve kamu fonlarında orantılı tahsis. 4. Azınlık vetosu hakkının bulunması. Bunlar içerisinde geniş koalisyonlarla sağlanan güç paylaşımı en önemli özellik olarak öne çıkmaktadır (Lijphart, 1985: 6).

Modelin diğer önemli özelliği de elitlere yüklediği misyondur. Oydaşmacı model farklı grupları temsil eden seçkinlerin kararlı iş birliğini gerektirmektedir. Dolayısıyla oydaşmacı demokrasi belirgin bir şekilde popülist olmayan bir anlayışı benimsemektedir (Bogaards, Ludger, & Lijphart, 2019: 342). Lijphart, parçalanmışlığa karşı elitlerin uzlaşısına ve önemine dikkat çekmiştir (Lijphart, 1969: 220). Bu uzlaşımın yüksek oranlı bir uzlaşma olması da zorunlu değildir (Lijphart, 1998: 100). Ancak oydaşmacı modelin başarılı olabilmesi için bu elitlerin, temsil ettikleri kültürlerin istek ve eğilimlerinin farkında olmaları, rakip kültürlerin elitleri ile bölünmüşlüğü önlenmesi için çaba harcamaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Dahası, elitlerin sistemin devamı için taahhütlerine sadık kalmaları ve parçalanmışlığın tehlikesi konusunda farkındalıklarının olması gerekmektedir (Lijphart, 1969: 216).

Kısaca oydaşmacı modelde iki temel özellik dikkat çekmektedir; Güç paylaşımı ve grup otonomisi. Güç paylaşımı, önemli grupların temsilcilerinin yönetimin karar alma süreçlerine katılıyor olmalarıdır. Grup otonomisi, grupların kendi eğitim ve kültürel işlerinin yürütülmesinde yetkili olmalarıdır (Lijphart, 2004: 97). Bu modelde, azınlıkların karar süreçlerine veto hakkı ile katılmaları da (Schmidt, 2002: 222) dikkat çeken diğer bir yönüdür. Oydaşmacı demokrasi modeli; iş birliğine dayalı bir yönetim anlayışı, rekabetçi seçim sistemi ile çoğunluk kuralına üstün gelmektedir (Lehmbruch, 1975: 378). Yani oydaşmacı model doğası gereği kutuplaştırıcı olan çoğunlukçu modellere alternatif bir anlayıştır (Bogaards, Ludger, & Lijphart, 2019: 342). Oydaşmacı model, parçalı toplumlardaki çatışmaların, taraflarca sürdürülen pazarlık süreçleri⁴ ile rakip grupların kabulleneceği şekilde çözülebileceğini öngörmektedir (Lehmbruch, 1975:

³ Derinden ayrılmış toplum; sınıf ve kast farklılıkları, etnik, dinsel ve sekteryen farklılıklardan kaynaklı olarak çatışma içerisinde olan veya böylesi bir olasılığın muhtemel olduğu toplumlara tarif etmek için kullanılan bir kavramdır (Guelke, 2012: 13-22).

⁴ Willam Riker de oydaşmacı modelin öngördüğü bir şekilde, federal sistemlerin kökenlerinin federal bir pazarlığa dayandığını iddia etmektedir. Çünkü pazarlık yöntemi katılımcılarının çıkarına en iyi şekilde hizmet etmektedir. Başka bir açıdan Riker, tüm başarılı federal sistemlerin iki koşuldan kaynaklandığına inanmaktadır. Birincisi, politikacıların yaptığı pazarlıklar ile kontrolleri altındaki coğrafi bölgeyi genişletmeye çalışmaları. İkincisi, ortak bir askeri tehdit veya fırsat karşısında bir dereceye kadar özerklikten vazgeçmeye hazır bölgesel politikacılar. Riker'a göre, bu ortak askeri tehdit veya fırsat olmadığında, bölgesel politikacılar yalnızca merkezi olmayan ve sürdürülemez bir federal sisteme katılmayı seçeceklerdir (Munro, 2020).

379). Farklı kesimlerin liderleri tarafından yürütülen pazarlık süreçlerinde, yine grupların elitlerinin iş birliği içerisinde davranma yetenekleri önem kazanmaktadır (Schmidt, 2002: 223).

1.1.Oydaşmacı Modelin Unsurları ve Belçika

Belçika'nın görece istikrarlı durumu genellikle oydaşmacı modele uygun olarak şekillenmiş olan federal yapısına bağlanmaktadır. Ülke içsel problemlerden kaynaklı parçalanma riskine karşılık, adem-i merkeziyetçi bir topluluk sistemine dönüştürülmüştür (Caluwaerts & Reuchamps, 2015: 278). Lijphart, Belçika'yı oydaşmacı modelin çok katmanlı toplumlarda demokrasinin etkili ve stabil işleyişi için somut ve güzel örneklerden biri olarak değerlendirmektedir (Lijphart, 1977: 2; Lijphart, 1984: 17-18; Lijphart, 2012: 33). 1970 yılında yapılan reform ile Belçika, tam anlamıyla güç paylaşımı modelini uygulamaya başlamıştır (Schneckener, 2002: 206). Oydaşmacı modelde, Lijphart'ın sınıflandırdığı sekiz unsur ile kendisini diğer sistemlerden ayıştırmaktadır ve bunlar Belçika yönetim şeklinde de kendisini göstermektedir:

1. Yürütme erkinin belli başlı toplum gruplarının temsilcilerinin ortaklaşa olarak geniş bir koalisyon içinde paylaşılması (Lijphart, 1984: 14-29). Oydaşmacı model, toplumsal katmanları temsil eden siyasilerin hep birlikte yürütme gücünü paylaştıkları büyük bir koalisyondan yanadır (Lijphart 1984: 29). Belçika Anayasası'nda bu özellik 99. maddede düzenlenmiştir. Buna göre en fazla 50 kişiden oluşan Bakanlar Kurulu, eşit sayıda Fransızca konuşan ve Flamanca konuşan üyeye sahip olmak zorundadır (De Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers (De kamer.be), 2020)⁵.

2. Oydaşmacı model, çoğunlukçu modellerde var olan yürütmenin, yasamaya göre daha üstün olduğu sistemlere göre yasama ve yürütmenin daha dengeli olduğu bir sistemi önermektedir (Lijphart, 1984: 44). Belçika'da yasama organının onayına bağlı, kabineli parlamenter bir hükümet biçimi bulunmaktadır. Belçika'da yürütme işlevi genellikle birbiriyle bağdaşmayan büyük kolasyonlarca yapıldığı için kısa ömürlü olmaktadır. Ülkede 1980 yılından 2010 yılına kadar 9 kabine değişikliği, yürütmenin zayıf konumuna iyi bir örnek olarak gösterilebilir (Lijphart, 2012: 35). Yürütmenin, yasama karşısında gücünü gösteren en önemli göstergenin kabinelerin dayanıklılığı olduğu düşünüldüğünde (Lijphart, 2012: 117), oydaşmacı modelin zorluklarından kaynaklı kısa ömürlü hükümetler, yasama-yürütme dengesini yasama lehine değiştirmektedir.

3. Oydaşmacı modele göre yasama yetkisi, farklı 2 meclis arasında eşit olarak bölüşülen 2 meclisli bir sistemdir (Lijphart, 1984: 59-61). Belçika'da da Temsilciler Meclisi ve Senato şeklinde iki meclisli bir yasama organı mevcuttur (Lijphart, 2012: 38). Temsilciler Meclisi 150 üyeden, Senato ise, 60 senatörden meydana gelmektedir. Temsilciler Meclisi, federal devletle ilgili sadece bütçe kanunu yapabilirken, Senato, federal devletle ilgili bütün kanunları çıkartma yetkisine sahiptir (An official website of the European Union (Eurydice), 2019)

4. Oydaşmacı model, parlamentodaki sandalyelerin, partilerin aldıkları oyları oranında dağıtılması suretiyle hem azınlıkların hem de çoğunlukların temsilini sağlayan nispi temsil sistemini öngörmektedir ki Belçika'daki meclisler nispi temsil usulü ile seçilmektedir (Lijphart, 1984: 17,100).

5. Nispi temsil sisteminin olması, çok partili sistemi teşvik eden bir sistemdir (Lijphart, 1998) ve oydaşmacı model için çok partili sistem, 2 partili sisteme göre daha uygun bir modeldir. Böylece daha kararlı bir yapı ortaya çıkmasına zemin hazırlanmış olmaktadır (Lijphart, 1969: 218). Özellikle ayrıışmış toplumlarda, grupların istek ve çıkarlarını dile getirmeleri noktasında partiler,

⁵ Ayrıca Belçika'daki sistem, parlamento içerisinde siyasi partilerden bağımsız, geçici olarak büyük konsey veya koalisyonlar kurulmasına da müsaade etmektedir. -Örneğin; Flamanca ve Fransızca konuşanların büyük koalisyonu kurulmuştur- (Lijphart, 1984: 41-44).

seçmenlerle hükümet arasında hayati bir bağ kurmaktadır (Lijphart, 2004: 102). Belçika'daki toplumsal bölünmüşlükler parti yapılarına da yansımıştır (Lijphart, 1984: 16).

6. Oydaşmacı modelde, yerel ve yerel olmayan federalizm ve yerinden yönetim sistemleri öngörülmektedir (Lijphart, 1984: 17-18). Belçika 1970 yılında başlayan bir süreç sonunda, 1993'te bir anayasal reform ile topluluklardan ve bölgelerden oluşan federal bir devlete dönüşmüştür (Lijphart, 2012: 37). Üniter devletin yetkileri, bölgeler ve topluluklar ve federal devlet arasından paylaştırılmıştır. İl ve belediye yönetimleri de ikincil otoriteler olarak yetkilere sahiptirler (De kamer.be, 2020).

7-8. Son iki özellik; yazılı anayasa ve azınlık vetosu konusudur. Belçika'da yazılı bir anayasa vardır ve bu anayasanın değiştirilebilmesi, ülke çapında ve aynı zamanda kantonlar düzeyinde çoğunluğun sağlandığı bir referandumla gerçekleşebilmektedir (Lijphart 1984: 18). Azınlık vetosu hakkı ise bir topluluğu hayati olarak etkileyen konular için çıkarılacak yasaların askıya alınarak karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm için tartışılmak üzere federal kabineye geri gönderme şeklinde gerçekleşmektedir (Kelleher, 2005). Belçika'da büyük dil toplulukları merkezde karşılıklı veto gücüne sahiptir (Swenden & Jans, 2006: 881). Belçika Anayasası'nın 54. maddesine göre bir dil grubu, federal düzeyde bir yasa önermesini -özel çoğunluk gerektiren bütçe ve kanunlar hariç olmak üzere- bu grubun en az dörtte üçünün oyu ile Bakanlar Kuruluna 30 gün süre ile geri gönderebilmektedir. Ancak bunu yapabilmeleri için yasa önergesinin toplulukların çatışmasına neden olabilecek unsurlar içermesi gerekmektedir. Bu işlem bir dil grubu tarafından aynı kanun önergesi için sadece bir kere yapılabilecektir (De kamer.be, 2020).

Bütün bu özellikleri ile oydaşmacı model son derece eleştiri alan bir modeldir. Bölünmüş toplumların elitlerin⁶ beklentileri tarafından baskı altına alınabilmesi olasılığı (Lehmbruch, 1975: 388) eleştirilerin bir yönünü oluştururken, çok partili sistemin beraberinde kısa ömürlü hükümetler, sık sık yapılan seçimler ve istikrarsızlık da getirebiliyor olması (Lardeyret, 1995: 200) diğer eleştiri konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca Lardeyret, nispi temsil sisteminin çok kültürlü toplumlarda ayrılıkları daha bir körükleyeceğini iddia etmiştir. Zaten Belçika'da bu sistemi kabulünden sonra dil esasına dayanan partiler ortaya çıkmış olması (Lardeyret, 1995: 201) yukarıdaki bölümde anlatıldığı üzere ülkedeki gerilimli alanların dilsel konulardan kaynaklanıyor olması bu eleştiriye doğrular niteliktedir. Aynı şekilde Quade de nispi temsil sistemi ile ilgili olarak toplumdaki ayrışmaları canlandıracağı ve bu ayrışmaların yasama organına yerleşeceği iddiasında bulunmuştur (Quade, 1995: 208-209). Ayrıca oydaşmacı modelde ortak karar alma süreçlerindeki güçlükler kararların bloke edilme ihtimalinin olması (Schmidt, 2002: 227-228) eleştirilen diğer noktalardan biridir. Bununla ilgili olarak ilerleyen bölümlerde Belçika'da hükümet kurma süreçlerinin uzunluğuna değinilecektir. Tüm eleştirilere rağmen Lijphart, oydaşmacı modelinin 30 yıldır çok fazla eleştiriye uğradığını, ancak bu eleştirilerden çok azının ciddi alternatifler önerdiğine dikkat çekmiştir (Lijphart, 2004: 97-98). O'na göre, oydaşmacı model, uygulanan ülkeye göre yorumlanarak, eksiklikleri giderilebilir. Bu nedenle de derin ayrılıkları içerisinde barındıran bir toplum için, en iyi modeli oluşturmaktadır (Lijphart, 2004: 99). Lijphart, Belçika sistemini, önemli partinin yönetimindeki bir büyük koalisyona gerek duymaksızın, güç paylaşımına müsaade eden ve güç paylaşımı noktasında, zorluk yaşayan küçük grupların lehine düzenlemeler sayesinde onları da güç paylaşımında söz

⁶ Burada elitler toplumsal katmanların temsilcisi konumundaki kişileri ifade etmektedir. Lijphart'ın oydaşmacı model için çizdiği ideal elit özellikleri yukarıda anlatılmıştır. Belçika'yı bugüne götüren süreçte ilk adımları yine elitler atmıştır. Fransızca konuşan üst düzey bürokratlara karşı tepki olarak Flaman kimliğini öne çıkaran kişiler Flaman alt düzey bürokratlardır. Bu harekete karşı bir tepki olarak da Valon kimliği inşa edilmiştir (Lecours, 2001:57). Güncel olarak, Belçika için elitler; siyasi partileri, tam olarak onların liderlerini ifade etmektedir (Hooghe, 2004: 67).

sahibi kılmış bir sistem (Lijphart, 2004: 103) şeklinde tarif ederek olumlu yönlerine değinmiştir. Zaten Belçika'da uygulanan oydaşmacı modele ait araçlar eski birçok çatışmayı yatıştırmıştır. Dilsel pekçok çatışmanın da çözümüne olanak sağlamıştır (Deschouwer, 2004: 36).

2. Belçika Tarihi ve Belçika'yı Oydaşmacı Modele Götüren Süreç

Belçika ismi, bugünkü Belçika'da yaşayan Belgalar denilen Keltik orijinli topluluklara verilmiş bir isimden gelmektedir⁷. Tarihi süreçlerde bölgeye gelen, Fransızlar, Burgonyalılar, İspanyollar, Avusturyalılar ve Fransızlar ile yerli halk karışmıştır. Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda ile sınırları bulunan, Batı Avrupa'da yer alan bir ülkedir. Ayrıca hem NATO hem de Avrupa Birliği'nin merkezlerine ev sahipliği yapmaktadır (World Population Review, 2019).

Tarihte İspanya Hollanda'sı olarak adlandırılan Belçika, Fransa Kralı olan 14. Louis (Sander, 2013: 102) tarafından uzun yıllar saldırılara uğramış, 1794 yılından itibaren de Fransız yönetimine girmiştir (Pathak & Singh, 2010: 565). Bölge toplulukları, 1815'te Hollanda ile birleşme kararı almıştır. Bu kararın ardından Hollanda kralı William, Fransızca konuşan Valon bölgeleri hariç resmi dili Hollandaca olarak belirlemiştir. Bu birleşme, Belçika toplumlarını memnun etmemiştir ve Hollanda karşıtları tarafından, eşit iş imkânları, eşit ulaşım hakkı, eğitim ve basın özgürlüğü talepleri yükselmiştir. Bu ve benzeri sıkıntılar hoşnutsuzları arttırmış ve Belçikalılar sadece 15 yıl gibi kısa bir süre sonra 1830 yılında Fransa'da patlak veren halk hareketlerinin de etkisi ile Hollanda'dan ayrılmışlardır (Cook & Keleher, 2019). Belçika, o dönemde yönetim olarak birbirinden bağımsız ancak sıkı ticari ilişkileri olan küçük birimler şeklindedir ve 1830 Devrimi ile Hollanda'ya karşı siyasi olarak birleşmişlerdir (Pınar, 2001: 284). Bu süreçte dönemin büyük devletleri Belçika'daki halk hareketlerinin dünya barışını tehdit edeceği düşüncesiyle bağımsız bir Belçika kurulmasını çözüm olarak görmüşlerdir (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 24) ve 1831 yılında Londra'da düzenledikleri bir konferans ile Belçika'yı bağımsız bir devlet olarak tanımışlardır (Cook ve Keleher, 2019).

Ortaya çıkan yeni ülke Belçika'da, halk dil olarak heterojen bir yapıdadır ve aynı dile sahip olanlar belli bölgelerde toplu olarak yaşamaktadırlar (Zolberg, 1974: 182). I. Dünya savaşıdan sonraki süreçte Belçika sosyo-ekonomik pek çok problemle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte dilsel problemler de ülke için tehdit oluşturmaktadır (Deschouwer, 2004: 12). Diğer yandan bu dönemde oydaşmacı model açısından önemli bir olay gerçekleşmiştir. Valonya Katolikleri, sosyalistler ve liberallerden oluşan liderler, Kral Albert'in insiyatifinde bir araya gelerek ülkenin istikrarsızlaşmasını önlemek adına 1918 yılında "Loppem Paketi" nı imzalamışlardır. Bu tarih Belçika'da oydaşmacı (consociational) modelin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Deschouwer, 2004: 12). Belçika kurulduktan sonra 1948 yılına kadar ki süreç; muhaliflerin bastırılması, komşularla barışın tekrar tesis edilmesi, ülkenin finansal sisteminin inşa edilmesi ve yeni anayasal hakların düzenlenmesine yönelik çabaların yoğun olduğu bir dönemdir (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 19). 1948 yılı Belçika için çalkantılı bir dönemi ifade etmektedir. Fransa'da başlayan bir devrim hareketi bütün Avrupa'da olduğu gibi Belçika'yı da etkilemiştir. Bu dönemde ülkede hakim siyasal yapı liberaller ve Katolikler şeklinde şekillenmiştir. 1948 hareketlenmeleri hükümet tarafından başarılı bir şekilde bastırılrsa da monarşinin elinin zayıfladığı ve parlamentonun gücünün artırıldığı ve liberallerin öne çıktığı bir dönemdir (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 53-55). 1950'lerin sonlarına kadar, Belçika'da siyasi hayat ideolojik ve sosyo-ekonomik çatışmalarla örülüdür. Önceleri Katolikler, sosyalist ve liberallere karşı mücadelelere verirken daha sonraları liberallerle, Sosyalistler karşı karşıya gelmişlerdir. Bu sürecin sonunda oydaşmacı mekanizmalar Belçika'daki ideolojik bölünmeleri ortadan kaldırarak barışa katkı sağladıysa da siyasi rekabetin dil boyutuyla ortaya çıkmasında zemin hazırlamıştır (Swenden & Jans, 2006: 879). Flamanca'nın (Hollandaca) resmi üç dilden biri haline gelmesi

⁷ Bu bölge Sezar zamanında Romalılar tarafından fethedilmiş, daha sonra bölgeye Alman unsurların gelmesi ile bu ırk ile karışmıştır.

uzun yıllar süren bir mücadelenin sonucudur ve burada Flaman Katoliklerin büyük çabası olmuştur. Uzun yıllar Belçika merkezi hükümetinin Flaman dilini kabul etmemesi, Flaman hareketini kültürel bir eylemden nasyonal bir karaktere dönüşmesine katkı sağlamıştır (Swenden & Jans, 2006: 878).

Napolyon işgali zamanından beri Fransız etkisine giren Belçika'da yönetim, ekonomi, kültürel hayat, hukuk gibi her alanda Fransızca sosyal ve siyasal hayatı domino etmiştir. Genellikle ülkenin fakir bölgelerinde halk Flamanca konuşmaktadır. Bu nedenle Flamanca sıradan halkın kullandığı bir dil olarak görülürken, Fransızca yüksek kültür ve eğitimin sembolü haline gelmiştir (Adams, 2014: 289). Bu nedenlerden dolayı da Flaman bölgesindeki halkın yüksek sınıfı kültür dili olarak Fransızca'yı kabul etmiştir (Vos, 1998: 84). Dolayısıyla 19. yüzyılın başlarında Fransızca konuşan bir ülke görünümü veren Belçika, 19. yüzyılın ortalarında başlayan Flamanların dil mücadeleleri ile değişmiştir (Hendriks, 2004: 290). Flaman dili başlangıçta idari olarak Fransızca tercih edildiği için ülkede azınlık konumundadır, ancak 1920'lerden itibaren ikinci resmi dil olarak kabul edilmiştir (Deschouwer, 2004: 22). Flaman dilinin eğitim alanında ve devlet kurumlarında resmi dil statüsü kazanması 1932 yılında gerçekleşmiş, 1935'te de resmi dil olarak mahkemelerde kullanımı kabul edilmiştir. 1963 yılında ise dilsel sınırlar tanımlanmıştır. Aynı zamanda bu değişim Belçika'nın yönetim şeklini de değiştirmiştir (Hendriks, 2004: 290).

Belçika'daki siyasal gerilimlerin başlangıcını 1960'lara götüren ve bunun nedenini de etnik bağların ve milliyetçiliğin yeniden canlanmasına bağlayan görüşler olduğu gibi bu durumu 19. yüzyıldan beri başlayan bir sürecin devamı ve uyuyan bir bölünmenin canlanması olduğunu iddia eden görüşler bulunmaktadır (Huysse, 1981). Belçika'da dil sorununun çözümü için federal bir sistemin kurulması ile ilgili tartışmalar II Dünya Savaşı öncesine dayanmaktadır (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 145). II. Dünya Savaşı'na kadar Belçika'da politik sistem; ekonomik liberalizm, sosyal müzakere ve parlamenter demokrasi üzerinde şekillenmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan 1950 yılına kadar ise savaşın bozduğu düzenin yeniden inşası üzerine çalışılmıştır. (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 221). 1950'li yıllar Belçika'da dinin ve kilisenin toplumdaki rolü üzerine mücadelelerin öne çıktığı yıllardır. Bu yıllarda sosyal politik sistem ideolojik bağlar üzerinden şekillenmiştir. Bu mücadeleler Katolikler ve Liberaller arasında gerçekleşmektedir. 1959 yılında Flaman bölgesinde Katoliklerin talepleri karşılık görmüş ve Katolikler dini hayatı ve eğitimi domino etmişlerdir (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 249). Halk Katolik okullarına gidip gitmemekte serbest bırakılmıştır. Ancak 1972'ye gelindiğinde görülmüştür ki Flamanların bölgesinde çocukların %66,7 si Katolik okullarına, %17 si devlet okullarına gitmiştir. Fransızca konuşlar ise %44,2 si devlet okullarına giderken %20,9'u Katolik okullarına gitmiştir (Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009: 255). Bu durumu Flaman ve Valon bölgelerindeki sosyal yapı farklılıkları göstermektedir. Dolayısıyla bu bölgelerdeki politik eğilimler de farklı şekillenmektedir. Flaman bölgesinde Hristiyan demokratlar öne çıkarken, Valon bölgesinde sosyalizm öne çıkmaktadır. 1960'lara kadar Flamanlar arasında Hristiyan Demokratlar %50'lerin üzerinde oy potansiyeline sahiptir. Bu tarihten sonra oy oranları giderek azalsa da parti, politik hayattaki önemini korumaktadır. Aynı dönemde sosyalistler, Valonlar karşısında %50'lere varan oranda oy potansiyeline sahipken giderek ağırlığı azalmıştır. Yine bu siyasi görüş de Belçika siyasi hayatında önemini korumaktadır (Deschouwer, 2004: 7-8). 2019 seçimlerinden sosyalistler üçüncü parti olarak çıkarken Hristiyan demokratlar beşinci parti olarak çıkmıştır (European Parliament, 2019).

1960 yılında ülkenin dil bazlı idari birimlere bölünmesi daha sonraki dönemde Belçika siyasetinin ana meselelerinden biri olmuştur (Pinar, 2001: 226). Dil üzerine odaklanılmış olması ile ülkede köklü üç geleneksel parti olan Hristiyan-Demokratlar, Liberaller ve Sosyalistler büyüyen dilsel gerginliklerin etkisinden kurtulamamış ve sadece on yıl gibi bir sürede, hepsi önemini yitirmiştir. 1945 yılında kurulan Hristiyan Demokrat Parti, 1968 yılında Flaman

bölgesinde bulunan ancak Fransızca eğitim veren Katolik üniversitesi meselesinde, ortaya çıkan dil sorunu neticesinde ikiye bölünmüştür. Buradaki sorun Flaman bölgesindeki bir okulda eğitim dilinin de Flamanca olması gerektiği gerekçesi ile Katolik üniversitesinde Fransızca konuşanlar ülkenin güneyine Louvain-la-Neuve'ye bir üniversite kurmaya zorlanmışlardır. Sosyalistler ise Valon bölgesinde daha güçlü idiler. Ancak onlarda da Flaman kanadı, kendi içindeki anlaşmazlıklardan sonra 1978'de partiden ayrılmış ve Liberal parti çok parçalı hale gelmiştir (Deschouwer, 2004: 8-10). Ülkedeki partilerin bile bu denli parçalandığı Belçika artık; federal devlet şemsiyesi altında, kendi polis teşkilatı, okulları bulunan ve pasaport, oturma izni verebilen 300 kadar komün adı verilen yerel idari birimleri bulunan bir ülkedir. Flaman bölgesinde her türlü resmi işlem Flamanca yapılırken, Valon bölgesinde Fransızca olmaktadır. Sadece iki dilli olan Brüksel bölgesinde iki dilde hizmet verilmektedir (Pınar, 2001: 226). Dil toplulukları için özerklik ifade eden bu federal yapı Flaman milliyetçilerinin taleplerini karşılar niteliktedir. Fransızca konuşan topluluklar ise böylesi bir ayırımı kültürel nedenlerden çok sosyo-ekonomik nedenlerle olumlu bakmaktadırlar. Valon bölgesi ve Flaman bölgesi özerk yasama gücünü 1980'de ellerine almışken, Brüksel bölgesi bu hakkı 10 yıl sonra alabilmiştir (Swenden & Jans, 2006: 880-881). Belçika'nın çekişmeli tarihini ve oydaşmacı demokrasiye dönüşümünü inceleyen Hooghe (2004), 1945-1990 yılları arasındaki bölgesel çatışmalarla ilgili yıkıcı protestoları analiz etmiştir. Bu analiz sonucunda; dilsel konularla ilgili çatışmaların başka bölgesel olmayan ancak önemli konularla birleştiğini, böylece daha yıkıcı bir durum aldığını ifade etmiştir. Bu protestoların yıkıcı etkisi olsa da şiddet eylemlerinin oranının azlığı da çalışmada belirtilmiştir. Yine bu olaylardan endişelenen ve kendi alt kültürlerinin temsilcisi konumundaki politik elitlerin ayrılıkçı bir çatışmayı önlemek için uzlaşmaya vararak oydaşmacı güç paylaşımını benimsediklerini ifade etmiştir (63- 68).

2.1. Belçika Devlet Sistemi

Belçika ilk kurulduğu 1831 yılından bu yana parlamenter monarşi ile yönetilmektedir. Kralın, ulusun birliği ve kalıcılığı konusunda sembolik bir önemi vardır. Ayrıca siyasi yaşamda arabuluculuk rolü bulunmaktadır. Kralın otoriter bir konumu yoktur. Siyasi karar alma sürecine katılanlarla (Kararların alınmasında etkin tüm organları içerir.), aynı zamanda ülkede ekonomik, sosyal, akademik, kültürel ve spor alanında etkisi olan herkesle diyalog içerisindedir. Kral'ın siyasi eylemi ancak önermek, tavsiye etmek, uyarmak ve teşvik etmek şeklinde gerçekleşmektedir. Kral, Belçika'da devleti değil milleti temsil eden taraftır ve sembolik önemi daha öne çıkmaktadır (belgium.be, 2020). Toplumun Belçika'ya olan yaygın sadakatinin sembolü olması açısından özellikle önemi büyüktür (Schneckener, 2002: 213). Kral devletin bir organı olarak değil milleti temsil eden bir güç konumundadır. Kral yasalara ve anayasaya bağlı hareket etmek zorundadır ve duygusal olarak tarihten gelen bir önemi vardır. Tek başına karar alma yetkisi de bulunmamaktadır (belgium.be, 2020). Belçika'da anayasal olarak monarşiye çok kısıtlı yetkiler verilmiş olsa da siyasi süreçlerin getirdiği zorunluluklardan kaynaklı, kralın politik olarak etkili olduğu dönemler de olmuştur. Örneğin ülkede meydana gelen 2007 ve 2011 yılları arasındaki siyasi krizde, kral parti liderleriyle düzenli görüşmeler yaparak, istifaları kabul veya bazen reddederek proaktif bir rol oynamak zorunda kalmıştır (Leruth, 2013).

Belçika, yönetsel olarak oldukça karmaşık bir siyasi yapıya sahiptir. Belçika'daki yönetsel bölgelerin siyasal, hukuki ve harcamalar bakımından önemli derecede özerk bir yapıya dönüşmeleri 1993 yılında yapılan anayasal reformla olmuştur (Swenden, Brans, & Winter, 2006: 864). Bu anayasal reform ile Belçika federal bölgelere ayrılmıştır. Anayasal olarak, Flaman bölgesinde Fransızca konuşan kişiler için düzenlemeler bulunsun bile Fransızca konuşan politikacılar ülkede meydana gelen bölgesel otonominin kişisel olması gerektiğini iddia etmektedirler. Bu konu, Belçika siyasetinin gerilimli alanlarından birini oluşturmaktadır (Adams, 2014: 283). Belçika'yı 1993 reformu ile üniter yapıdan federal yapıya götüren süreç, yukarıda anlatıldığı üzere uzun yıllar süren siyasal mücadelelerin bir neticesidir (Deschouwer &

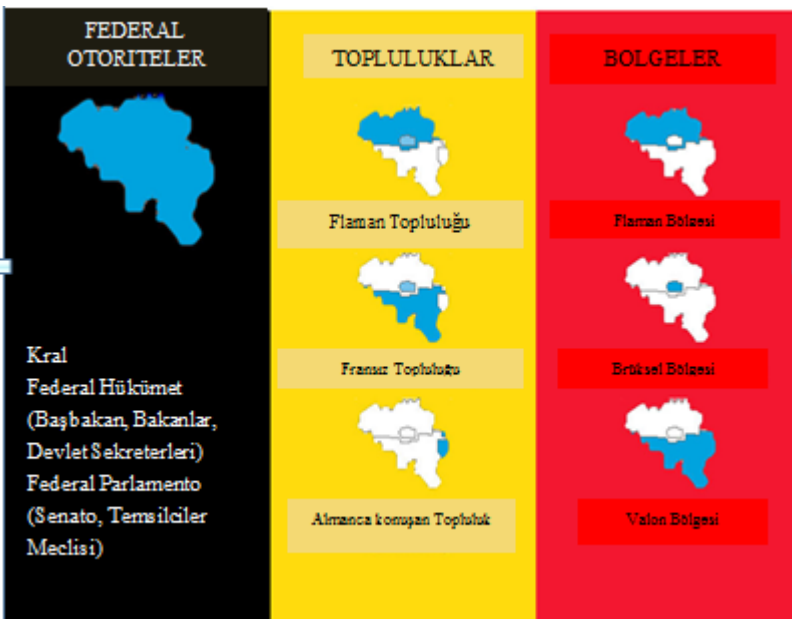
Reuchamps, 2013: 261). Zaten Belçika federasyon sistemine geçmeden önce ulus-devlet sürecini tamamlayamamış ve Belçikalı kimliğine dair ulus bilinci nispeten zayıf bir ülke konumundadır (Billiet, Maddens & Frongnier, 2006: 915).

1993 yılına gelinceye kadar 1970, 1980 ve 1988 yıllarında olmak üzere toplamda dört adet devlet reformu yapılmıştır (Hendriks, 2004: 289). 1970 yılında Flamanlar ve Valonlar arasında dil konusu ile ilgili olarak ortaya çıkan çatışmaların büyümemesi için bölgelere kültürel özerklik tanıyan ilk anayasal değişim yapılmıştır. Ardından bir diğer revizyon da 1988-1989 yılları arası süreçte bölgelere ekonomi ve eğitim alanında özerklik verilmesi şeklinde gerçekleşmiştir (Van der Wee, vd., 2020).

Belçika'da 1993 yılındaki anayasal değişim ile ortaya çıkan sistem ikili federasyon adı verilen bir sistemdir (Hendriks, 2004: 291). Bu sistem hem dil bazlı hem toprak bazlı olarak şekillenmiştir. Belçika; Flaman Bölgesi, Brüksel Başkent Bölgesi, Valon Bölgesi şeklinde toprak bazlı olarak üçe ayrılmıştır (Toharudin, 2010). Ülke dil grupları olarak da dört bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Fransızca konuşanlar, Flamanca konuşanlar, Almanca konuşanlar ve çift dil (Flamanca ve Fransızca) kullananlar (Brüksel bölgesi) şeklindedir (Hendriks, 2004: 290). Bakınız Harita 1. Ayrıca aynı bölgede kısmen örtüşen üç topluluk ve üç bölgenin bulunduğu Belçika federalizmi dünyada benzeri olmayan bir sistemdir (Federation Wallonie-Bruxelles, 2020). Bu federal yapı hem topluluklara hem de bölgelere özerk bir yönetim hakkı tanımıştır (De kamer.be, 2020).

Belçika, 2019 yılı resmi Ocak ayı istatistiklerine göre 11,431,406 nüfusa sahiptir. Bu nüfusun 6,589,069 (57.6 %) kadarı Flamanlar bölgesinde; 3,633,795 (31.8 %) kadarı Valonlar bölgesinde; 1,208,542 (10.6 %) kadarı da Brüksel başkent bölgesinde yaşamaktadır (Belgium.be, 2020). Ülkedeki anayasal reformlar 2001 ve 2011 yıllarında ve en son olarak da 2019 yılında yapılmıştır. Belçika, her biri ayrı yasama organınca denetlenen; Federal Hükümet, Flaman Hükümeti, Valonya Hükümeti, Brüksel-Başkent Bölgesi Hükümeti, Fransız Toplumu Hükümeti, Alman Toplumu Hükümeti şeklinde 6 Hükümet oluşturulmuştur. Yani Belçika, topluluklar ve bölgelerden oluşan federal bir devlettir -bakınız harita 1- (Rivera, 2017; De kamer.be, 2020). Belçika Anayasa'sının 139. maddesi, bölgesel parlamento ve hükümetlerin bölgesel yetkileri kullanabileceğini belirtmektedir (De kamer. be, 2020).

Harita 1: Belçika'nın Federal Yapısı

Kaynak: (Rivera, 2017) kaynağından uyarlanmıştır.

Belçika federalizminin bir diğer ve önemli özelliği, münhasırlık ilkesidir. Yani federal hükümet ve federe hükümetler arasında bir mevzuat hiyerarşisi bulunmamaktadır. Yani her hükümetin anayasa tarafından kendilerine tanınan politika alanları içinde münhasır kalan yetkileri bulunmaktadır (Reid & Musyck, 2000: 189). Bu sistemde federe hükümetlerin kendi çıkarlarını ilgilendiren konularda federal hükümeti etkileyebilmeleri için çok sayıda bilgi alışverişi gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Böylesi çabalar sonrası federal hükümet, federal devletlerin taleplerine anayasal olarak cevap vermek zorundadır. Bu nedenle Belçika’da hükümet işlerinin yürümesi için bir müzakere komitesi oluşturulmuştur. Bu müzakere komiteleri federal hükümeti temsilen 6 bakan ve bölgesel ve topluluk hükümetlerinden 6 bakandan oluşmaktadır. Buna ek olarak danışma ve koordinasyon ihtiyacının karşılanması için de farklı hükümetlerden gelen bakanların bir araya geldiği konferanslar düzenlenmektedir (Swenden & Jans, 2006: 887). Bu sistem, çok katmanlı devletin kendi tarihi süreçleri içerisinde kurduğu hükümetlerarasıcılık mekanizmalarının Belçika’daki bir yansımasıdır. Belçika Anayasası söylem olarak hükümetlerarasıcılık kavramını kullanmasa da sistemin işleyişinde varlığı ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerarasıcılık, yöneticiler arası ilişkilerin informal telefon görüşmesinden, hükümetlerarası hukuki anlaşmalara kadar uzandığı (Bakanlararası konferanslar, danışma prosedürleri ve ortak program yönetimi gibi.) ilişkileri tarif etmektedir (Poirier, 2002: 24). Ülkedeki ikili federal sistem uygulamada, Alman federal sistemi olan ‘kooperatif federalizm’ sistemine benzemektedir. Bu sistem, işbirliği hukuku için ‘topluluktan topluluğa müzakereler’ düzenlendiğinde uygulanmaktadır. Hiyerarşik bir yapı öngörülmediğinden topluluk işleri, derinlemesine ve çoğunlukla da ayrıntılı olarak tartışılmaktadır (Hendriks, 2004: 291). Kooperatif federalizm, ulusal ve eyalet hükümetlerinin örtüşen işlevlerini tanıyan bir hükümetler arası ilişkiler modeli şeklinde tanımlanan bir sistemdir (Morris, 2006). Bu çerçeveden hükümetlerarasıcılık ile kooperatif federalizm arasında güçlü bağ da ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, bu uygulamalar bağımsızlık yanlısı Flaman hükümeti tarafından bile çok önemli görülmektedir (Hendriks, 2004: 291).

Belçika Anayasası’nın 48. ve 68. maddelerine göre, Federal Parlamento, Fransız dil grubuna ait üyelerden ve Flaman dil grubuna ait üyelerden oluşan bir Temsilciler Meclisi ile Senatodan oluşmaktadır. 2014 yılında yapılan anayasal değişim ile bu senato, Almanca Konuşan Topluluk Parlamentosu tarafından atanan 1 senatör dahil olmak üzere 60 senatörden oluşmaktadır (De kamer.be, 2020). Genel olarak Federal Devletin yetkileri, kamu yararına ilişkin her şeyi kapsamaktadır. Kamu maliyesini, orduyu, yargı sistemini, sosyal güvenliği, dış işleri ve ayrıca halk sağlığı ve iç işlerinin önemli bir bölümünü yönetmektedir. Ayrıca, Federal Devlet, Belçika’nın ve federal kurumlarının Avrupa Birliği ve NATO’ya karşı görevleri konusunda sorumludur. Kısacası Federal Hükümetin yetkileri, açık bir şekilde Topluluklar veya Bölgeler kapsamında tanımlanmayan her şeyi de kapsamaktadır. Bunlara ek olarak Federal Devleti Toplulukların ve Bölgelerin yetkilerine ilişkin muafiyet ve kısıtlama yetkileri de bulunmaktadır. Örneğin topluluklar eğitim alanında özerk olsalar da yeterliliklerin verilmesi için asgari şartların sağlanması, eğitimin zorunlu olan kısmı ve emeklilik planı gibi konularda federal hükümetin sorumluluğu devam etmektedir (belgium.be, 2020). Topluluk ve Bölgeler ise Belçika Anayasası’nın 128. maddesine göre kendi federe birimlerindeki eğitim, kültür (bazı istisnalar haricinde) konularında ve bu konularla ilgili olarak topluluklarla işbirliği ve uluslararası işbirliği konularında yetkilidirler (De kamer.be, 2020). Belçika’da Flamanca konuşanlar parlamentoda etkin konumdayken, Federal Hükümette eşit sayıda Fransızca ve Flamanca konuşan bakan bulunmaktadır. Dil meselesi çok hassas bir konu olduğu için 1970 anayasa reformu ile bu şekilde düzenlenmiştir. Belçika’da güç paylaşımı temel kural olduğundan kurumlar da bu şekilde düzenlenmiştir. Brüksel dışında sistemi anlamak kolaydır. Flaman Bölgesi ve Topluluğunda Flamanca, Fransız Topluluk Hükümeti’nde Fransızca, Alman Topluluk Hükümeti’nde Almanca konuşulmaktadır (Deschouwer, 2004: 29-30). Belçika’da 1994 yılından bu yana, bölgelere ait yetkiler topluluklara aktarılmıştır. Bunlar 1994 ve 1999 anayasal değişiminde kültürel miras ile

İlgili konularda, 1999 ve 2015 yılındaki değişimlerde istihdam politikaları hakkında, 2004, 2009 ve 2014 yıllarında turizm konusunda en son 2019 yılında yapılan değişikliklerle bölgesel kalkınma, konut ve enerji politikaları konusunda yetki devri şeklinde gerçekleşmiştir (De kamer.be, 2020; Parlement der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens, 2020). Belçika'da her anayasal değişiklik ülkedeki hükümetlerin daha bir özerk davranabilmelerine müsaade etmiştir. Başlangıçta sadece kültürel olan bu değişim, giderek ekonomi alanında gerçekleşmiştir. Buradan hareketle Belçika'daki federasyonu, iktidar gücünün merkezi hükümet ile alt devletler arasında paylaşıldığı ve her birimin yüksek derecede özerkliği bulunan, bir devlet sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Federasyon kavramının genel kullanımı “devlet gücünün, merkezi bir hükümet ile onun altındaki hükümetler arasında bölündüğü bir hükümet sistemi” şeklinde tanımlanmaktadır (Legal Dictionary, 2020). Belçika tipi federasyon hiyerarşik bir yapıda olmadığı için bu tanımdan oldukça farklıdır.

Ülkede kademe kademe yapılan bu anayasal değişiklikler, Belçika toplumunda Flaman ve Valon kimliklerinin rekabetini gün yüzüne çıkarmıştır (Billiet, Maddens, & Frongnier, 2006: 915). Belçika'da adım adım ilerleyen federalizasyon süreci bir yol haritası olmaksızın gerçekleşmiştir. Tüm federal birimlerin tamamen faaliyete geçmesi 18 yıl gibi bir zaman almıştır. Belçika'yı federal bir devlete dönüştürmede, merkezi yürütmeyi kontrol eden bakanlar, parti liderleri gibi siyasi elitlerin önemi büyüktür (Swenden & Jans, 2006: 881). Zira bu sistemde sivil toplumdan ziyade parti liderleri politik hayatı domino etmektedir. Belçika'da ortaya konan sistem, daha çok Arend Lijphart'ın makaleleri ile tanınan oydaşmacı demokrasi modelinin tipik bir örneğidir (Swenden, Brans, & Winter, 2006: 863). Lijphart da teorisyeni olduğu oydaşmacı demokrasiyi anlattığı pek çok eserinde, Belçika'yı sıklıkla örnek olarak göstermiştir (Lijphart, 1969; Lijphart, 1984: 15-18; Lijphart, 1989; Lijphart, 2004; Lijphart, 2012, Bogaards, Helms, & Lijphart, 2019).

3. Belçika'da Son Dönemde Siyasi Krizler

Yukarıdaki bölümlerde Belçika siyasi tarihi kısaca açıklanarak ülkenin bugünkü geldiği noktaya ışık tutulması hedeflenmiştir. Belçika, birbirinden hem kültürel hem de dilsel anlamda tamamen farklı toplulukların belli çıkarlar için birlikteliği ile oluşmuştur. Belçika, ulus-devlet aşamasını tamamlayamamış bir devlet iken oydaşmacı modelin verdiği olanaklar ile kısmen üst üste örtüşen ve kendi parlamentosu, başbakanı ve hatta bayrağı olan dilsel ve bölgesel federe birimlerle, hiyerarşik olmayan son derece farklı bir federal yapı ortaya koymuş bir devlettir (belgium.be, 2020). Ancak böylesi tarihi bir arka plan ve yönetim şekli ile ülkede siyasal krizler eksik olmamış, giderek daha bir bağımsızlaşan dilsel birimlerin talepleri artarak devam etmiştir ve Belçika hakkında bölünme söylentileri de giderek yükselmiştir (Deschouwer ve Reuchamps, 2013: 262).

Siyaset bilimci Frank Delmartino, Belçika'nın durumunu sadakat problemi ile açıklamıştır. O'na göre, Flamanları ayrı bir kültürel farklılık olarak kabul etmeyen bir ülkedeki Flamanların tarihsel bir sadakat problemi varken, Valonların ekonomik menfaatlerini görmezden gelen bir Belçika ülkesine karşı Valonların da sadakat problemi vardır (1988: 382). Bu bağlamda siyasal sorunlara kısaca değinmek gerekirse; 1999 yılından önce ülke yönetiminin ortağı olan Flaman Hristiyan-Demokratlar bu yıldan sonra muhalefet pozisyonundadırlar ve daha fazla ekonomik özgürlük talepleri bulunmaktadır. Bu talepler 2001 yılında krizsiz meydana gelen anayasal reformun ardından 2004 yılında siyasal krizi de beraberinde getirmiştir. 2007 seçimlerine Yeni Flaman İttifakı (N-VA / Nieuw-Vlaamse Alliantie) ile ittifak yapan Hristiyan-Demokratlar iktidara gelmiştir (Deschouwer ve Reuchamps, 2013: 262). 2007 yılı seçimlerinde bir referandum ile Flaman bölgesinin ayrılmasını isteyen Flamanlar, artık Valon bölgesinin ekonomik yükünü almak istememektedir. Fransızca konuşan Valonlar da Fransa'ya bağlanma şeklinde isteklerini diletmekte, bu süreçte ülkenin bölünmesi hakkında Çekoslovakya örneği üzerinden tartışmalar yapılmaktadır (Riebert, 2007). 2009 yılında yapılan federal seçimler

sonucunda, Flamanların talepleri, 6 ay süren müzakerelere sebep olmuştur. Daha fazla özerklik için anayasal reform talepleri gerçekleşmeyince seçimler 2010 yılında tekrarlanmıştır. Bu süreçte Belçika sisteminin artık sınırlarına ulaştığı düşünceleri ifade edilirken, Hristiyan-Demokratlardan ayrılan N-VA 2009 seçimlerinde %13'lük oy oranını, 2010 seçimlerinde %28'lik oy oranına çıkararak Flaman bölgesinin en büyük partisi haline gelmiştir (Deschouwer & Reuchamps, 2013: 262). N-VA Flamanların daha fazla otonomi talep eden nasyonalist bir partidir. N-VA, Belçika'dan ayrılmayı değil, savunma ve dış ilişkiler dışında federal yetkilerin federe devletlere aktarılması gerektiğini savunmakta ve yüksek vergilerden, düşük emekli maaşlarından şikayet etmektedir. Bu verimsizliğin ülkedeki sistemden kaynaklandığını iddia ederek konfederal sisteme geçişin Belçika için ideal olduğunu ileri sürmektedir (NVA, 2020).

Zaten ülkede, bölgeler arasında yaşanan dil ve gelir paylaşımı eksenli anlaşmazlıklar nedeniyle neredeyse her seçim sonrasında siyasi krizler ortaya çıkmaktadır. Belçika'da hükümsüz kalma süresi 2007 yılındaki seçimlerden sonra 194 gün, 1988 seçimlerinin ardından 148 gün, 1979 seçimlerinin ardından 107 gün ve 1992 seçimlerinde 102 gün olmuştur. En uzun süre, 2010 yılında yapılan genel seçimlerden sonra 541 gün hükümet kurulamaması ile olmuştur (trthaber.com, 2020). 541 günlük rekorun ardından 2019 yılı Mayıs ayında yapılan seçimlerin ardından bu çalışmanın yapıldığı sırada 600 günü aşkın süredir hükümet kurulamamış ve yeni bir rekor ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Belçika Kralı Philippe tarafından görevlendirilen hiçbir siyasetçi hükümet kurmayı başaramamıştır (trthaber.com, 2020).

2010 seçimleri sonrasında en çok oy alan Flaman parti N-VA ile Frankofonların en çok oy alan partisi Sosyalist parti Federal hükümeti kurma konusunda başarısız olmuştur. Nihayetinde - Hristiyan-Demokratlar, liberaller ve sosyalistler N-VA'yı dışarıda bırakarak bir koalisyon hükümeti kurmuşlardır (Deschouwer & Reuchamps, 2013: 262). Bu hükümetin kurulmasından önce ise Ocak 2011'de sekiz parti anayasal bir değişiklik yapılması konusunda anlaşmışlardır. Buna göre, öncelikle anayasanın 195. Maddesine geçici bir hüküm eklenerek, anayasanın değiştirilmesi kolaylaştırılmış ve bu şekilde ülkede çıkan siyasi krizlere demokratik ve hukuki çözümün yolu açılmıştır (Grabenwarter, Paczolay, & Peters, 2012: 3). 195. Maddenin uygulama süreci 2014 yılına kadar uzamış Belçika Anayasası'ndaki en köklü değişiklikler bu dönemde yapılmıştır. Daha sonra bireysel haklarla ilgili olarak 2017 yılında 12. Madde revize edilmiş en son olarak da 2019 yılında değişiklik yapılmıştır (Senate. be, 2019).

Yukarıda da değinildiği üzere aslında bu siyasi krizlerin nedeni Belçika'nın kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Ülke, dilsel, ideolojik, kültürel, bölgesel, ekonomik olarak birçok açıdan bölünmüş bir topluma sahiptir. Dahası bu ayrımların pek çoğu politika ve karmaşık anayasal yapı ile ilgilidir (Adams, 2014: 280). Zaten Belçika yakın dil esaslı oluşmuş topluluklar arasındaki siyasi çekişmelerle örülüdür (Pınar, 2001: 283).

Belçika'nın sıra dışı yönetim modeli ve üniter yapıdan federal yapıya dönüşüm süreci, 1990'lardan beri consociational (oydaşmacı) demokrasi modeli temelinde pek çok çalışmada analiz edilmektedir. Aynı şekilde karmaşık siyasi yapısı da akademik çalışmalara sıkça konu olmaktadır (Swenden, 2006: 863). 2007-2010 yılları arasında Belçika'da meydana gelen siyasi kriz oydaşmacı demokrasi modelinin işlerliği için kritik bir test olarak düşünülebilir (Pales, 2011). Swenden, Brans, & Winter (2006) tarafından haklı olarak Belçika'daki federal yapının ve karmaşık siyasal sistemin Belçika'nın hayatta kalmasını baltalayıp baltalamadığını sorgulanmaktadır. Sonuç olarak ülkedeki seçim sisteminden değil, ancak güçlü etno-partilerden kaynaklı olarak ortaya çıkan parçalanmış parti sisteminin varlığından bahsedilmekte ve bu durumun ülkedeki var olan partitokrasiyi⁸ azaltan, pozitif etkisine değinilmektedir. Ayrıca

⁸ Partitokrasi: Siyasi partilerin yönetiminde halktan daha birincil öneme sahip olduğu yönetim şekli. Bir nevi aristokrasi (Lowi, 1992, aktaran Calise, 1994).

Belçika'daki ikili sistemin yolsuzluklarla mücadelede ve farklı politik deneyimleri öğrenmek için önemli fırsatlar sunduğu belirtilmiştir (2006).

Caluwaerts ve Reuchamps, Belçika'da siyasi sorunların ülkede sistemin sınırlarına geldiği yönünde sorgulamalara yol açsa da temel noktaların sorgulanmadığını iddia etmektedir. Belçika'daki sistemin bütün tıkanıklıklarına rağmen her zaman uyuşmazlıkların çözümü, siyasi stabilitenin sağlanması noktasında ve şiddetli çatışmaların önlenmesinde başarılı olduğunu, ancak gelecekte uyuşmazlıkların çözümünün giderek daha zorlaşacağını iddia etmektedirler (Caluwaerts & Reuchamps, 2015: 278). Ayrıca Pales (2011), Güç paylaşımı sisteminin etnik çatışmayı hafifletmek için yetersiz olduğunu iddia etmektedir.

Şüphesiz Belçika elitleri arasında otonomi ve ayrılık talepleri oydaşmacı modelin müsaadesi ile çok popüler olmuştur. Belçika'da bütün koruyucu mekanizmaların varlığına rağmen sistemin bloke eden özellikleri de vardır. Bir parti kendini güçlü hissettiğinde diğerlerini tehdit edebilmekte bu durum imtiyaz elde edene kadar devam etmektedir. Aynı zorluklar çok parçalı partilerin varlığından dolayı büyük koalisyonların oluşturulmasında da ortaya çıkmaktadır. Parçalı yapıdaki çok sayıda partinin ortaya çıkması, oydaşmacı modele ait, nispi temsil sistemi ve oy oranı ile orantılı parlameneta koltuk elde etme özelliğinden kaynaklanmaktadır (Pales, 2011: 40). Bununla birlikte Belçika'da federal kurumlar topluluklar arasında bir konsensüs bulunduğu ahenkli bir şekilde işleyebilmektedirler ve bu durum topluluklar arası mutabakatı zorunlu kılan oydaşmacı modelden kaynaklanmaktadır (Bilgin, 2012: 41).

Belçika'da 2020 yılına sarkan hükümet krizi, NV-A Partisinin Flaman partileri olarak güç birliği yapma ve "Flaman cephesi oluşturma" çağrısıyla farklı bir yöne kaymıştır. Ardından bu çağrıya karşılık olarak sosyalist siyasetçiler, benzer bir birliğin Frankofonlarca da yapılması çağrısında bulunmuştur. Ülkede yaşanan siyasi krize çözüm olarak; ülkenin iki kesimindeki partilerin Flaman NV-A olmaksızın bir araya geldiği 'Vivaldi' adı verilen bir koalisyon önerisi üzerinde çalışılmaktadır. Bu öneri de başarılı olmazsa erken seçim kararı ya da önemli değişiklikler içeren yeni bir devlet reformunun gündeme gelmesi söz konusu olacaktır (trthaber.com, 2020). Zaten ülkede meydana gelen siyasi krizlerin anayasal reformlar ile aşılmış olduğu daha önceki bölümlerde açıklanmıştır. Belçika siyasi sistemi olan oydaşmacı model böylesi bir duruma müsaade etmektedir. Ancak taraflar arasında uzlaşmayı bulmak oldukça zordur. Çünkü uzlaşmayı bulabilmek için verilen tavizler her bir tarafın kendi oy potansiyelini etkilemektedir. Bu durum da parti liderlerini uzlaşma ve ılımlı davranma konusunda isteksiz kılmaktadır (Deschouwer & Reuchamps, 2013: 264). Bu durum ise hükümet kurulma aşamasında siyasi krizleri uzatmaktadır. Deschouwer ve Reuchamps, 2013 yılında yazdıkları makalede Belçika'daki sorunları kısaca üç bölümde sınıflandırmışlardır. Birincisi, genellikle aşılına çalışılan sorunların hükümetlere verilecek yetki devri ile ilgili olduğunu ancak karar verme mekanizmalarını hızlandıracak bir çaba olmadığını vurugulamışlardır. İkinci sorun ise güç paylaşımında Flaman siyasetçilerinin taleplerinin ülkeyi gerçekten bölecek sosyal güvenlik gibi alanlara kaymış olmasıdır ki bu konu, Frankofonlar için Belçika'nın varlığı açısından gerçek bir tehdit olarak algılanmaktadır. Üçüncü sorun ise hükümetler arasındaki müzakere süreçlerinin kopma olasılığı olarak sıralanmıştır (Deschouwer & Reuchamps, 2013: 264).

Belçika'da 2019 Federal hükümet seçimleri sonrasında, ülkenin en kalabalık nüfusuna sahip Flaman kesiminde birinci parti olan NV-A, ortak bir koalisyon kurulması için yapılan çalışmalarda, Frankofon Sosyalist Parti (PS) tarafından, ırkçı ve anti-demokratik bir parti olduğu gerekçesiyle reddedilmektedir (trthaber.com, 2020). 2014 yılı seçimlerinde, Hristiyan-Demokratların ortağı N-VA güç devri ile ilgili taleplerinden ödün vermiş ve böylece hükümet kurabilmiştir. N-VA'nın oyları 2019 seçimlerinde %25'lere düşmüş olsa da Flamanların en çok oy alan partisi olmaya devam etmektedir (Electionarium, 2019). Aynı şekilde Belçika'nın bölünmesini hedefleyen ve parti programını Flamanların tam bağımsızlığına göre şekillendiren

Vlaams Belang partisi (Vlaams Belang, 2019) 2019 yılı seçimlerinde %18 lere yükselmiştir. Ayrılık talep eden iki partinin oylarının % 40'ların üzerinde olması ideolojik olarak Flaman halkı tarafından güçlü bir destek gördükleri anlamını taşımaktadır. Belçika'daki siyasi krizleri sadece etnik farklılıklarla açıklamak yetersiz kalacaktır, ülkedeki sorunların ekonomi ile bağlantılı yönleri de vardır. Belçika ilk kurulduğu günlerde Valon bölgesi en zengin bölge iken güncel olarak Flamanlar ülkedeki en zengin bölge haline gelmiştir (Mnookin & Verbeke, 2009:161).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıdaki tarihi arka planını ve karmaşık siyasi sistemini olabildiğince açık bir şekilde özetlemiş olduğumuz Belçika'nın, oydaşmacı model ve sık sık gündeme gelen siyasi krizler arasındaki ilinti incelendiğinde: Belçika'daki var olan toplumsal ayrımların oydaşmacı modelin özelliklerinden dolayı daha bir belirgin hale gelmiş olduğu konusu açıkça görülmektedir. Ayrıca yine modelde öngörülen ülkenin uzlaşılarda yönetilecek olmasının siyasal süreçleri uzatması meselesi de Belçika'da açıkça görülmektedir. Diğer yandan her ne kadar Lijphart oydaşmacı demokrasi modeline tipik bir örnek olarak Belçika'yı göstermiş olsa bile, oydaşmacı modele ait bazı özelliklerin ülkede işlemediğini ifade etmek mümkündür. Oydaşmacı modelde liderler konusu en önemli noktalardan birisidir. Ülkede birlikte yaşama idealinin sürdüreceği olan öncelikli olarak liderlerdir. Yani liderlerin ülke birlikteliğine olan sadakati var olmalı ve işbirliği temel hedefleri olmalıdır. Belçika'da ise her iki dil grubunun liderlerinin de sadakat sorunları bulunmaktadır. Özellikle Flaman N-VA'nın konfederasyon talepleri ve uzlaşmaz tutumu öne çıkmaktadır. Ancak bu sadakat sorununa ve uzlaşmaz tavırlara rağmen birlikteliğin devamını tercih edenler çoğunlukta olduğu için Belçika varlığını devam ettirmektedir. Çünkü 2019 seçimlerinde ayrılıkçı Flaman partilerinin aldıkları oy oranı toplamda % 40 civarı olduğu düşünüldüğünde, bu partilere oy vermeyenlerin oranı % 60'lar gibi yüksek bir orandadır. Bu oranlar da ayrılık istemeyen güçlü bir toplumsal çoğunluk olduğunun bir işareti olarak değerlendirilebilir. Bu noktadan, oydaşmacı demokrasi bağlamında tarif edilen lider tipinden uzaklaşılmasının Belçika'nın karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olduğu da açıkça görülmektedir. Bu zorluğa rağmen Belçika'daki sistemin geniş koalisyonları gerektirmesi, ayrılıkçı liderlerin taleplerinin gerçekleşmesine müsaade etmemektedir. Sistem en yüksek oyu alsa bile ayrılıkçı partilerin dışlandığı koalisyonlarla yürüyebilmektedir. Bu durumda da oydaşmacı araçların Belçika'nı ömrünü uzattığı iddiasında bulunmak yanlış olmasa gerektir. Diğer yandan Lijphart modeldeki aksaklıkların zamanla değiştirilebileceği konusunu da ifade etmektedir, oysa ülkede siyasi krizlere yol açan mekanizmaların iyileştirilmesinden çok beraberliğin devamı için anayasal reformlar yapılması tercih edilmiştir. Bu anayasal reformlar da Belçika'nın bölünmesi konusunu gündeme getirmektedir. Zaten bölünme taraftarı Flaman partilerin varlığı bu konuyu hiç gündemden düşürmezken her seçim sonrası oluşan siyasi krizlerde bu tartışmalar alevlenmektedir. Görünen odur ki her anayasal reform ülkeyi daha gevşek yapıya getirmiştir ve bu süreç günün birinde bölünmeye de varabilecektir.

Belçika'da oydaşmacı model bir taraftan ayrılıkları pekiştiriyor gibi gözükse de gerilimli alanları şiddete dönüşümünü engellemekte ve Belçika'nın ömrünü uzatmaktadır. Belçika örneğinde oydaşmacı model, birlikte olan bir toplumu bölmek için değil, belli tarihi örgütlerle birleşme durumunda kalan farklı toplulukların, tekrar dağılmasını önlemek amaçlı olarak tercih edilmiştir. Dolayısıyla Belçika tarihinde görülen şiddet içermeyen protestoların ülkeyi bölebilecek aşamaya ulaşmaması oydaşmacı araçlarla başarılıdır. Bir başka açıdan ülke, her federal seçim dönemi sonunda uzlaşmayan taraflar sebebiyle uzun süreli geçici hükümetlerle idare edilse de Bölge ve Topluluk hükümetlerinin güçlü yapısı ile işleyişte büyük sorunlar yoktur. Çünkü federe hükümetlerin göreve gelmesinde herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Ülkedeki siyasi krizleri tamamen oydaşmacı modelden bağımsız olarak düşünmek mümkün olmadığı gibi ülkedeki sorunları ve ayrışmaları tamamen oydaşmacı modele atfetmek de doğru değildir. Oydaşmacı modelin zaten eleştirilen bir yanı olan ülkedeki var olan ayrılıkları

derinleştirmesi konusu kısmen gerçekleşmiş olsa da Belçika, kendi devamı için yeterli demokratik araçlara sahiptir. Bir başka açıdan Avrupa'nın ortasında NATO ve AB'ye ev sahipliği yapan böylesi stratejik öneme sahip bir ülkede meydana gelecek köklü bir değişikliğe diğer Avrupa devletlerinin ve ABD'nin etkilerini de hesaba katmak gerekmektedir ki bu ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Son söz olarak, Belçika için tam bir bölünme olasılığı imkan dahilinde olsa bile kısa vadede böyle bir ayrılık zor gözükmemektedir.

Kaynakça

- Adams, M. (2014). Disabling constitutionalism. Can the politics of the Belgian Constitution be explained?. *ICON*, 12(2), 279–302.
- An official website of the European Union (Eurydice). (2019). *Belgium - German-speaking community*. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/belgium-german-speaking-community/main-executive-and-legislative-bodies_en adresinden erişildi.
- Belgium.be (2020). *About Belgium*. https://www.belgium.be/en/about_belgium adresinden erişildi.
- Bilgin, F. K. (2012). Belçika'da ulusal kimlikler ve federalizmin gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(1), 1-47.
- Billiet, J., Maddens, B., & Frongnier, A.-P. (2006). Does Belgium (still) exist? Differences in political culture between Flemings and Walloons. *West European Politics*, 29(5), 912-932.
- Bogaards, M., Ludger, H., & Lijphart (2019). The importance of consociationalism for twenty-first century politics and political science. *Swiss Political Science Review*, 25(4), 341–356. doi:10.1111/spsr.12384
- Calise, M. (1994). The Italian partitocracy: Beyond president and parliament. *Political Science Quarterly*, 109(3), 441-460.
- Caluwaerts, D., & Reuchamps, M. (2015) Combining federalism with consociationalism: Is belgian consociational federalism digging its own grave?. *Ethnopolitics*, 14 (3), 277-295, DOI: 10.1080/17449057.2014.986866
- Cook, B. A., & Keleher, E. P. (2019). Belgian revolution. Salem Press Encyclopedia içinde. Erişim adresi: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=ers&AN=89160423&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid>
- De Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers. (2020). *The Belgian constitution*. https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf adresinden erişildi.
- Delmartino, F. (1988). Regionalisation in Belgium, evaluation of an ongoing institutional crisis. *European Journal of Political Research*, (16), 381-394.
- Deschouwer, K. (2004). *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Belgium*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development. .
- Deschouwer, K., & Reuchamps, M. (2013). The Belgian federation at a crossroad. *Regional and Federal Studies*, 23(3), 261-270.
- Electionarium (2019). *Belgium federal election results: Conventional parties lose ground* <https://electionarium.com/2019-belgium-federal-election-results/> adresinden erişildi.

- European Parliament (2019). *2019 European election results*. <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/national-results/belgium/2019-2024/> adresinden erişildi.
- Federation Wallonie-Bruxelles (2020). *From a unitary state to a federal state*. https://www.pfwb.be/en/its_structure adresinden erişildi.
- Grabenwarter, C., Paczolay, A., & Peters, A., (2012). *European commission for democracy through law* (Opinion No. 679 / 2012)._Council of Europe web sitesinden erişildi: <https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282012%29010-e>
- Guelke, A. (2012). *Politics in deeply divided societies*. Cambridge: Polity Press.
- Hendriks, F. (2004). Belgium: Federalism and subnational democracy in a divided country. J. Loughlin (Ed.), *Subnational democracy in the European Union challenges and opportunities* içinde (ss. 289-316). New York: Oxford University Press.
- Hooghe, L. (2004). Belgium hollowing the centre. U. M. Amoretti & N.G Bermeo (Eds.), *federalism and territorial cleavages* içinde (ss. 55-92). London: JHU Press.
- Huyse, L. (1981). Political conflict in bicultural Belgium. A. Lijphart (Ed.), *Conflict and Coexistence in Belgium : The Dynamics of A Culturally Divided Society* içinde (ss. 107-126). Berkeley: University of California Berkeley.
- Kelleher, S. (2005). Minority veto rights in power sharing systems: Lessons from Macedonia, Northern Ireland and Belgium. *Adalah's Newsletter*, (13), 1-8.
- Lardeyret, G. (1995). Orantılı temsile ilişkin sorun. (M. Turhan. Çev.), L. Diamond & F. M. Plattner. (Ed.), *Demokrasinin Küresel Yükselişi* içinde (ss.199-205). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lecours, A. (2001). Political institutions, elites, and territorial identity formation in Belgium. *National Identities*, 3(1), 51-68.
- Legal Dictionary. (2020). *Definition of federal government*. <https://legaldictionary.net/federal-government/> adresinden erişildi.
- Lehmbruch, G. (1975). Consociational democracy in the international system. *European Journal of Political Research*, 2, 377-391.
- Leruth, B. (2013). *As questions abound about the monarchy's role, Belgium's new King Philippe must now convince the public of his legitimacy and credibility*. Erişim adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/07/25/belgium-new-king/>
- Lijphart, A. (1969). Consociational democracy. *World Politics*, 21(2), 207-225.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in plural societies: A comparative exploration*. London: Yale University Press.
- Lijphart, A. (1984). *Çağdaş demokrasiler: Yirmibir ülkede çoğunlukçu ve oydaşmacı yönetim örüntüleri*. (E. Özbudun & E. Onulduran, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lijphart, A (1985). *Power-sharing in South Africa*. Berkeley: University of California.
- Lijphart, A. (1989). Democratic political systems types, cases, causes, and consequences. *Journal of Theoretical Politics January*, 1, 33-48.

- Lijphart, A. (1995). Yeni demokrasiler için yeni tercihler (M. Turhan. Çev.). L. Diamond & F. M. Plattner. (Ed.), *Demokrasinin Küresel Yükselişi* içinde (ss. 185-198). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lijphart, A. (1998). Consensus and consensus democracy: Cultural, structural, functional, and rational-choice explanations. *Scandinavian Political Studies*, 21(2), 99-108.
- Lijphart, A. (2004). Constitutional design for divided societies. *Journal of Democracy*, 15(2), 96-109.
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. London: Yale University Press.
- Mnookin, R., & Verbeke, A. (2009). Persistent nonviolent conflict with no reconciliation: The Flemish and Walloons in Belgium. *Law and Contemporary Problems*, 151-186.
- Morris, M. H. (2006). Cooperative federalism. *Encyclopedia Federalism* içinde. Erişim adresi: https://encyclopedia.federalism.org/index.php/Cooperative_Federalism
- Munro, A. (2020). William-Riker. *Encyclopædia Britannica* içinde. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/biography/William-Riker>
- NVA. (2020). *The N-VA's ideology and purpose*. <https://english.n-va.be/frequently-asked-questions#belgium> adresinden erişildi.
- Pales, Z. (2011). *Belgium as a crucial test of consociationalism: The 2007-2011 political crisis*. *Belgium as a Crucial Test of Consociationalism: The 2007-2011 Political Crisis*. Central European University Budapest
- Parlament der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens. (2020). *Parliament-fields of competences*. http://www.pdg.be/en/desktopdefault.aspx/tabid-3999/7181_read-41464/ adresinden erişildi.
- Pathak, B., & Singh, S. P. (2010). *Glimpses of Europe: A crucible of winning ideas, great civilizations and bloodiest wars*. New Delhi: Gyan Publishing House.
- Pınar, M. Ç. (2001). Kültürel bir ayrışma örneği olarak Belçika. *Mülkiye Dergisi*, XXV(226), 283-288.
- Poirier, J. (2002). Formal mechanisms of intergovernmental relations in Belgium. *Regional & Federal Studies*, 12(3), 24-54.
- Quade, L., Q. (1995). Orantılı temsil ve demokratik devlet yönetimi (M. Turhan. Çev.). L. Diamond & F. M. Plattner. (Ed.), *Demokrasinin Küresel Yükselişi* içinde (ss. 207-214). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Reid, A., & Musyck, B. (2000). Industrial policy in Wallonia: A rupture with the past? *European Planning Studies*, 8(2), 183-200.
- Riegert, B. (2007). *Belçika'da siyasi kriz derinleşiyor*. Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/bel%C3%A7ikada-siyasi-kriz-derinle%C5%9Fiyor/a-2759928>
- Rivera, R. (2017). *The wacky world of Belgian politics*. Erişim adresi: <https://brussels-express.eu/wacky-world-belgian-politics/>
- Sander, O. (2013). *Siyasi tarih ilk çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Schmidt, M. G. (2002). *Demokrasi kuramlarına giriş* (M. E. Köktaş, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.

- Schneckener, U. (2002). Making power-sharing work: Lessons from successes and failures in ethnic conflict regulation. *Journal of Peace Research*, 39(2), 203–228.
- Senate.be (2019). *De Belgische grondwet*. https://www.senate.be/doc/const_nl.html adresinden erişildi.
- Swenden, W., Brans, M., & Winter, L. (2006). The politics of Belgium: Institutions and policy under bipolar and centrifugal federalism. *West European Politics*, 29(5), 863-873.
- Swenden, W., & Jans, M. (2006). ‘Will it stay or will it go?’ Federalism and the sustainability of Belgium. *West European Politics*, 29(5), 877-894.
- Toharudin, T. (2010). *Individualism, nationalism, ethnocentrism and authoritarianism*. https://www.rug.nl/research/portal/files/33279492/01_c1.pdf adresinden erişildi.
- trthaber.com (2020). *Belçika'da hükümet krizi ülke krizine dönüşüyor*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/belcikada-hukumet-krizi-ulke-krizine-donusuyor-461411.html> adresinden erişildi.
- Vlaams Belang. (2020). *Vlaams belang*. <http://www.vlaamsbelang.org/57/2/> adresinden erişildi.
- Vos, L. (1998). The Flemish national question. K. Deprez, L. Vos (Ed.), *Nationalism in Belgium Shifting Identities, 1780-1995* içinde (ss. 83-95). London: Macmillan Press.
- Van der Wee, H. vd. (2020). Federalized Belgium. *Encyclopædia Britannica* içinde. Erişim adres: <https://www.britannica.com/place/Belgium/Federalized-Belgium>
- Witte, E., Craeybeckx, J., & Meynen, A. (2009). *Political history of Belgium from 1830 onwards*. Brussels: Academic and Scientific Publishers nv.
- World Population Review. (2019). *Belgium population 2019*. <http://worldpopulationreview.com/countries/belgium-population/> adresinden erişildi.
- Zolberg, A. R. (1974). The making of Flemings and Walloons: Belgium: 1830-1914. *The Journal of Interdisciplinary History*, 5(2), 179-235.